

نشست علمی کارشناسی

مرکز مطالعات اوراسیای مرکزی
(دانشگاه تهران)
بنیاد روسکی میر (دانشگاه تهران)
انجمن ایرانی مطالعات منطقه‌ای
(کارگروه اوراسیای مرکزی)

۳۱ تیر ۱۴۰۱

گزارش کامل

نشست رونمایی از کتاب

فرهنگ واژه‌ها و اصطلاح‌های علوم سیاسی و روابط بین‌الملل

وبینار با حضور

دکتر زهرا محمدی

دانشیار زبان روسی دانشگاه تهران
و نماینده بنیاد روسکی میر در ایران

دکتر ناهید عبدالتاج‌دینی (نویسنده)

دکتری زبان روسی
از دانشگاه دولتی سنت پترزبورگ روسیه

گزارش کامل^۱

نشست رونمایی از کتاب «فرهنگ واژه‌ها و اصطلاح‌های علوم سیاسی و روابط بین‌الملل» در روز دوشنبه ۲۱ تیر ۱۴۰۰ از سوی مرکز مطالعات اوراسیای مرکزی دانشگاه تهران با همکاری بنیاد روسکی میر و انجمن علمی ایرانی مطالعات منطقه‌ای (کارگروه اوراسیای مرکزی) به صورت وینار برگزار شد. در این نشست مولف کتاب دکتر ناهید عبدالتاج‌دینی دکتری زبان روسی از دانشگاه دولتی سنت پترزبورگ روسیه و دکتر زهرا محمدی دانشیار زبان روسی دانشگاه تهران و نماینده بنیاد روسکی میر در ایران، به طرح دیدگاه‌های خود پرداختند. مدیر این نشست دکتر الهه کولایی بودند که پس از مقدمه‌ای کوتاه از سخنرانان دعوت کردند به طرح دیدگاه‌های خود بپردازند.

دکتر کولایی

تمرکز فعالیت‌های ما در دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، در طول سال‌های گذشته بر ایجاد شناخت عمیق و ترویج دانش در حوزه اوراسیا و کشورهای بازمانده از فروپاشی شوروی بوده است. پس از فروپاشی اتحاد شوروی بسیاری تصور می‌کردند که این حوزه اهمیت خود را از دست خواهد داد. قبل از انقلاب اسلامی، ایران محیط مناسبی برای فعالیت گروه‌های چپ بود و ادبیات این حوزه غنی بود و جامعه ایران اطلاعات زیادی داشت. اما پس از انقلاب، حوزه مطالعات اوراسیای مرکزی تمرکز مطالعاتی خود را از دست می‌دهد و ادبیات تولیدی آن کاهش پیدا می‌کند.

پس از دهه ۱۹۹۰ به سرعت روشن شد که هرچند رویارویی‌های ایدئولوژیک کنار گذاشته شده، اما رویارویی‌های ژئوپلیتیکی جایگزین

۱. این گزارش از نوار صوتی سخنرانان در نشست معرفی کتاب «فرهنگ واژه‌ها و اصطلاح‌های علوم سیاسی و روابط بین‌الملل» تهیه شده است.

شده‌اند. با روی کار آمدن پوتین از آغاز قرن ۲۱ ابعاد این مساله مشخص‌تر شد. آموزش زبان روسی در سال‌های اخیر برای دانشجویان و پژوهشگران مطالعات بین‌المللی و منطقه‌ای اهمیت ویژه‌ای پیدا کرده و مورد توجه بیشتری قرار گرفته است. ما نیز در مرکز مطالعات اوراسیای مرکزی این وظایف را برای خود تعریف کرده‌ایم که هموارکننده این راه باشیم. امیدوارم این کتاب که با تلاش خانم کتر عبدالتاجدینی، پشتیبانی دکتر محمدی و همت انتشارات جهاد دانشگاهی تهران به نتیجه رسیده، راهگشای همه کسانی باشد که در این حوزه مشغول یادگیری هستند.

دکتر ناهید عبدالتاجدینی

تشکر ویژه‌ای از دکتر کولایی دارم که از ابتدا از پیشنهاد تالیف این فرهنگ استقبال کردند و شرایط آن را فراهم ساختند. همچنین از دکتر زهرا محمدی رییس محترم بنیاد روسکی میر که همکاری صمیمانه‌ای داشتند قدردانی می‌کنم. با تلاش‌های ایشان توانستیم مقدمه پروفیسور آچکاسف را داشته باشیم و البته با پشتیبانی مالی خود زمینه انتشار کتاب را فراهم کردند. از انتشارات جهاد دانشگاهی نیز کمال تشکر را دارم.

فرهنگ‌نگاری ایرانی تاریخی چند صدساله دارد و تاریخ فرهنگ‌نویسی فارسی از سده سوم هجری یا همان نهم میلادی شروع می‌شود. فرهنگ‌نویسی اروپایی به مراتب دیرتر آغاز شده است. در فرانسه از سده شانزدهم و در انگلستان از سده هفدهم و در روسیه نیز نخستین فرهنگ‌های دو زبانه را از قرن هجدهم داریم. پیشینه تالیف فرهنگ روسی به فارسی و فارسی به روسی چندان روشن نیست، اما می‌توان گفت قدیمی‌ترین فرهنگ روسی فارسی به سال ۱۷۸۶ برمی‌گردد. این فرهنگ را جهانگرد روس در سفرنامه خود به بخارا، خیوه و شهرهای شرقی ایران و هند پیوست کرده است. این فرهنگ ۶۲۵ کلمه دارد. از نیمه دوم سده نوزدهم، فرهنگ‌های روسی به فارسی و برعکس رشد

چشمگیری داشته و فرهنگ‌های پرشماری در این دوره نوشته شده‌اند. فرهنگ فارسی روسی باریس میلر که شمار فراوانی از اصطلاح‌های سیاسی، نظامی، اجتماعی و علمی فنی دارد، در ۱۹۷۰ به صورت دوجلدی منتشر شد. گروهی از اعضای هیئت علمی انستیتوی خاورشناسی فرهنگستان علوم شوروی به سرپرستی و ویراستاری یوری روبینچیک آن را تالیف کردند. این فرهنگ ۶۰ هزار واژه دارد. فرهنگ واسکانیان نیز شامل ۳۲۰۰۰ واژه و ۳۰ هزار ترکیب و مثال است که ویرایش دوم آن با همکاری دکتر شجاعی در سال ۹۱ در انتشارات فرهنگ معاصر منتشر شد.

امروزه شاهد گسترش مناسب کمی و کیفی فرهنگ‌های دو زبانه روسی فارسی هستیم که با توجه به حجم قابل توجه این فرهنگ‌های عمومی، زمان آن رسیده تا فرهنگ‌های تخصصی حوزه‌های مختلف علمی را نیز تولید کنیم. در دهه‌های اخیر، روابط سیاسی ایران و روسیه گسترش چشمگیری داشته و بر مناسبات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و دانشگاهی ما نیز تاثیر زیادی داشته است. تحصیل شمار زیادی دانشجوی ایرانی در روسیه، بازدید ده‌ها هزار گردشگر ایرانی از روسیه و فعالیت چندین مرکز ایران‌شناسی در روسیه از مهمترین نمودهای گسترش مناسبات دوجانبه است. در ایران هم در دهه‌های اخیر چند مرکز علمی دانشگاهی و تعدادی مرکز مطالعاتی در زمینه پژوهش‌های روسیه‌شناسی به وجود آمده و سالانه به دانش‌آموخته‌هایی که بر مطالعات روسیه یا کشورهای حوزه شوروی تمرکز دارند، افزوده می‌شود. رشته زبان روسی در نظام آموزشی ما پیشینه بیش از پنجاه ساله دارد. هم اکنون بیش از ده دانشگاه مجری دوره‌های کارشناسی و تحصیلات تکمیلی این حوزه هستند.

تردید نیست که فرهنگ‌های عمومی دوزبانه همچنان مرجع مهمی باقی خواهند ماند. اما با توجه به گسترش و تعمیق مطالعات تخصصی روسی و همچنین تداوم مطالعات ایران‌شناسی در روسیه، ضرورت دارد که فرهنگ تخصصی علوم سیاسی و روابط بین‌الملل نیز در دسترس همگان قرار گیرد. از مهمترین هدف‌های تالیف فرهنگ پیش رو می‌توان به این موارد اشاره کرد: کمک به دانشجویان و پژوهشگران در شناسایی واژه‌های روسی تخصصی حوزه مطالعات منطقه‌ای آسیای مرکزی و قفقاز، توسعه مطالعات و پژوهش‌های حوزه روابط بین‌الملل، واژه‌سازی و واژه‌گزینی و توسعه ادبیات محتوایی دانش روابط بین‌الملل، گسترش علوم و دانش‌های میان‌رشته‌ای، مطالعات منطقه‌ای، علوم سیاسی، روابط بین‌الملل، حقوق، تاریخ و جامعه‌شناسی.

البته اگرچه محور اصلی فرهنگ پیش رو بر واژه‌های روابط بین‌الملل است، اما به دلیل ماهیت میان‌رشته‌ای و ارتباط نزدیک با دیگر حوزه‌های علوم انسانی، بر حسب ضرورت کلماتی از این حوزه‌ها هم در فرهنگ آورده شده است. این فرهنگ دستاورد چندساله آموزش زبان روسی به دانشجویان مطالعات منطقه‌ای، آسیای مرکزی و قفقاز در دانشگاه تهران و استفاده از پیشینه ارزشمند فرهنگ‌های روسی فارسی به ویژه فرهنگ دیپلماتیک روسی فارسی تالیف یوگنی استراوینکوف، فرهنگ روسی فارسی واسکانیان، فرهنگ فارسی روسی رویینچیک، فرهنگ فارسی روسی بین‌الملل تالیف غلامرضا علی‌بابایی و فرهنگ جامع لغات سیاسی انگلیسی فارسی مهدی نوروزی خیابانی است.

البته این فرهنگ با همه فرهنگ‌هایی که اشاره شد تفاوت‌های اساسی دارد. فرهنگ حاضر ۶۹۰ صفحه است. فرهنگی دوزبانه و دارای دو بخش جداگانه فارسی به روسی و روسی به فارسی است. بخش روسی به فارسی، شامل متن فرهنگ و پیوست‌هایی شامل اداره‌ها و بخش‌های

وزارت خارجه ایران و روسیه، اختصارهای پرکاربرد برای دانشجویان مطالعات منطقه‌ای و نام‌های جغرافیایی است. پیش از این ما هیچ منبع مشخصی برای نام‌های جغرافیایی نداشتیم که دانشجویان و پژوهشگران بتوانند به آن مراجعه کنند. بسیار ضروری بود که این بخش به فرهنگ اضافه شود. بخش روسی به فارسی ۴۰۳۶ مدخل و ۸۰۰۰ ترکیب و جمله دارد. بخش فارسی به روسی که شامل متن فرهنگ و پیوست نام‌های جغرافیایی از فارسی به روسی است ۴۳۲۰ مدخل و ۶۸۰۰ ترکیب و جمله دارد.

از ویژگی‌های این فرهنگ می‌توان به وجود نشانه‌های گرامری برای هر مدخل (جنسیت اسامی، نمودهای افعال، حوزه‌های کاربرد) و نشانه تکیه (جهت درستی و راحتی تلفظ) روی تمامی واژه‌ها (به استثنای واژه‌های داخل پرانتز) اشاره کرد. همچنین به دلیل تفاوت‌های گستره معنایی در زبان‌های روسی و فارسی چیدمان مدخل‌ها و نمونه‌های آنها در طرف‌های روسی فارسی و فارسی روسی بسیار متفاوت است.

امیدوارم این فرهنگ بتواند بخشی از نیاز پژوهشگران و دانشجویان این حوزه را برآورده کند و همچنین از انتقادات و نظرات کارشناسان برای تکمیل این کار استقبال می‌کنم. از آقای پروفسور الکساندر چولوخادزه رئیس بخش شرق شناسی دانشگاه گرجستان که همکاری ارزشمندی در ویرایش و بررسی برخی معادل‌های روسی داشتند و همچنین از پروفسور والری الکسیویچ آپکاسف مدیر گروه جریان‌های سیاسی بین‌المللی دانشکده فلسفه و علوم سیاسی دانشگاه دولتی سنت پترزبورگ برای مرور بخش روسی کتاب و نگارش مقدمه قدردانی می‌کنم.

دکتر زهرا محمدی

در مطالعات روسیه، ضرورت وجود فرهنگ‌های توصیفی در حوزه‌های مختلف از جمله علوم سیاسی روشن است. امیدوارم این فرهنگ نقطه آغازی برای نگارش فرهنگ‌هایی با همین سطح در حوزه‌های مختلف مطالعاتی روسیه باشد. به طور معمول، دانشجویان تحصیلات تکمیلی که مطالعات روسیه می‌خوانند دانش زبانی لازم را ندارند تا به منابع روسی دسترسی و احاطه داشته باشند. در ایران، روسیه‌شناسی از نگاه غربی ایجاد شده است. به دلیل دشواری‌هایی که دسترسی به منابع روسی داشته، معمولاً نگاه ما به روسیه نگاه کاملی نبوده است. اما در سال‌های اخیر به دلیل تمرکز و توجه بیشتری که به منابع روسی شده، ادبیات علمی نشان دهنده متنوع‌تر شدن نگاه‌ها و تحلیل‌ها است و همین تنوع ما را به روسیه‌شناسی علمی نزدیک‌تر می‌کند. روسیه‌شناسی علمی با احاطه و آگاهی از همه منابع اتفاق می‌افتد. ما به نگاهی که متخصصان روسی در داخل روسیه به مسائل خود دارند نیاز داریم. این نگاه‌ها خود دو دسته هستند و در میان آنها شکاف وجود دارد.

و شاید در فضای علمی، نگاه‌هایی که پس از دهه ۱۹۶۰ در روسیه حاکم بود، نگاه‌های صرفاً علمی بود. یک سنت علمی تعریف شده بود که همه به آن پایبند بودند اما ما در سال‌های اخیر شاهد این هستیم که همین اهالی علم در روسیه، به دسته موافقان حکومت و مخالفان تقسیم شده‌اند و این تقسیم بر تحلیل‌ها و نگاه‌هایی که نسبت به مسائل روسیه و روابط خارجی روسیه دارند تاثیر می‌گذارد. تشخیص این واگرایی‌ها برای دانشجویان ما مهم است. آنها باید بر هر دو دسته این منابع دسترسی و تسلط داشته باشند. وجود فرهنگ علوم سیاسی در این زمینه بسیار راهگشا خواهد بود. زیرا پژوهشگران با مراجعه به این فرهنگ، احساس نزدیک‌تری نسبت به منابع روسی خواهند داشت. از این رو مولف کتاب

خانم دکتر عبدالتاجدینی خدمت بزرگی به فرآیند روسیه‌شناسی ایرانی کرده‌اند.

اهداف بنیاد روسکی میر شامل گسترش زبان روسی و گسترش فرهنگ روسی در کشورهای مختلف است. با توجه به اختیاریهایی که داشته‌ایم تصمیم گرفته‌ایم بر پشتیبانی از چاپ کتاب‌هایی که در این حوزه ترجمه و تالیف می‌شوند تمرکز کنیم. به سه کتاب مهمی که توسط مرکز روسکی میر پشتیبانی شده‌اند اشاره کوتاهی می‌کنم. کتاب نخست تاریخ روسیه است که آقای دکتر رشتیانی سرپرست مترجمان بودند. خانم دکتر عبدالتاجدینی نیز از همکاران این پروژه بودند. این کتاب از معدود منابع جامع این حوزه است. بیشتر کتاب‌های قبلی محدود به دوره یا شخص خاصی بوده‌اند. این کتاب را نگارستان اندیشه چاپ کرد. کتاب بعدی فرهنگ دکتر عبدالتاجدینی است و در کتاب سوم نیز آقای دکتر رشتیانی و خانم دکتر عبدالتاجدینی، خانم دکتر شیخی و من از همکاران پروژه هستیم. این سه کتاب برای کسانی که تخصص اصلی آنها روسیه‌شناسی و مطالعات روسیه است راهگشا است. همچنین برای اینکه نگاه علمی به مساله روسیه داشته باشیم کمک کننده هستند. مساله روسیه، برای اهالی علم، سیاست و فرهنگ در ایران مساله بغرنجی است. نگاه‌ها به روسیه یا از سر شیفتگی یا از سر نفرت و سوءبرداشت تاریخی است که هر دو نگاه خردمندانه نیستند. تنها راه برای اینکه ما به نقطه تعادل و خالی از تعصب برسیم این است که به ساحت علم و داوری‌های بی‌طرفانه و غیراحساسی پناه بیاوریم.

مرکز مطالعات اوراسیای مرکزی، ایراس، گروه مطالعات روسیه در دانشکده مطالعات جهان و مجموعه‌های مختلف دیگری که در این حوزه فعالیت می‌کنند ممکن است تفاوت دیدگاه‌هایی با هم داشته باشند، اما همه یک رسالت مشترک دارند و آن این است که یک روسیه‌شناسی

صحیح و علمی را دستکم در فضای دانشگاهی جا بیندازیم. قدم بعدی ترویج علم در جامعه است تا بتوانیم ادبیات علمی تولید کرده و جامعه را نسبت به این موضوع آگاه کنیم.

پرسش، پاسخ و دیدگاه

دکتر شیوا علی‌زاده: فرهنگ اصطلاح‌ها و واژگان علوم سیاسی و روابط بین‌الملل کتاب و راهگشایی در این حوزه است و پژوهشگران برای رجوع به منابع دست اول روسی می‌توانند از آن استفاده کنند.

آقای حسن بهشتی‌پور: می‌خواهم از این فرصت استفاده کرده و نکته‌ای در مورد کتاب تاریخ روسیه عرض کنم. چالش ما در بررسی تاریخ روسیه این است که تاریخ این کشور را یا با دیدگاه ماتریالیستی و مارکسیستی نوشته‌اند و یا از نگاه غربی‌ها. اما کتاب تاریخ روسیه، با نگاه جدیدی مطالب را مطرح کرده است. اما جا دارد بخش ایران و روسیه این کتاب بررسی شود. با توجه به انعکاس روایت روس‌ها از ترکمانچای و جنگ‌های ایران و روس، بهتر است در پاورقی توضیح‌هایی از نگاه ایرانی داده شود.

دکتر گودرز رشتیانی: با سپاس از جناب آقای بهشتی‌پور که کتاب را ملاحظه کرده‌اند، این نکته صحیح است. روایتی که در این کتاب از روابط ایران و روسیه وجود دارد، روایت یک طرفه، بسیار ناقص و یک نگرش شرق‌شناسانه روسی است. همان زمانی که کتاب را ترجمه می‌کردیم، پاورقی‌های مفصلی در مورد اشغال آذربایجان، اشغال آسیای مرکزی و جنگ‌های ایران و روس به آن اضافه شد. با این وجود به دلیل حجم زیاد کتاب، به چاپ نرسید. در چاپ دوم نیز موفق به چاپ پاورقی‌ها نشدیم اما در چاپ سوم که در هفته‌های آینده به بازار خواهد آمد این پاورقی‌ها اضافه شده است. همچنین در مقاله‌ای که در روسیه

منتشر کرده‌ام نیز نقدی نسبت به نگرش این کتاب به رویدادها ارائه شده است. در مجموع روابط ایران و روسیه در این کتاب جایگاه بسیار پایین و حجم کمی دارد.

مرکز مطالعات اوراسیای مرکزی

آدرس: تهران، خیابان انقلاب، دانشکده
حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.

تلفن: ۰۲۱۶۶۴۱۹۸۰۴

نمبر: ۰۲۱۶۶۴۱۹۷۰۴-۰۲۱۶۶۹۵۳۹۹۶۰

پست الکترونیک:

cces@ut.ac.ir

تارنما:

cces.ut.ac.ir

نظارت و اجرا: پیمان کاویانی فر

تهیه گزارش: عاطفه بکائیان

Center for Central Eurasia Studies

Address: Faculty of Law and
Political Science, University of
Tehran, Enghelab Ave, Tehran,
Iran.

Website: cces@ut.ac.ir

Email: cces@ut.ac.ir

Tel No: +982166419704

Supervision and Executive

Affairs: Peyman Kaviani far

Preparation of the meeting report:

Atefeh Bakaeyan